

Studie je doplněna jak českým (216-227), tak i německým resumé (228-243). V německém textu se „Ohlas písní českých“ místo obvyklého „Widerhall tschechischer Lieder“ překládá „Anklänge an tschechische Volkslieder“.

Pavlíkova práce je vzornou ukázkou komparatistické studie, důmyslně využívající výsledků předchozích výzkumů jak v oblasti lidové slovesnosti, tak i beletrie.

Antonín Měšťan

Đurišinův projekt a jeho mezinárodní kontext.

Особые межлитературные общности-5. Издательство „ФАН“ Академии наук Республики Узбекистан, Ташкент 1993. **Проблемы особых межлитературных общностей.** The Problems of Specific Interliterary Communities. Наука, Москва 1993.

Obrovskou práci vykonal během několika let mezinárodní vědecký tým pod vedením prof. Dionýze Đurišina: inspirován tezemi svého vedoucího udělal další krok směrem od tradiční literární komparistiky analýzou tzv. zvláštních meziliterárních společenství. V jistém smyslu vrcholem tohoto úsilí byl Đurišinův průkopnický spis *Co je světová literatura?* (1992). O Đurišinově koncepci se již v *Opera Slavica* psalo (viz I. Pospíšil: *Utopičnost a hlubinnost literární vědy. Meditace in margine projektu Dionýze Đurišina*, roč. III, 1993, č. 1, s. 44-47). Đurišinova koncepce zvláštních meziliterárních společenství je ovšem navýsost atraktivní pro všechny evropské literární vědce, o čemž svědčí živý ohlas na 11. mezinárodním kongresu slavistů v Bratislavě 1993. Není divu: rozporné procesy, které na starém kontinentě probíhají – na jedné straně scelovací, integrační, dokonce unifikační, na druhé dezintegrační, podporované vzkříšeným nacionalismem. Na Đurišinově projektu nyní spolupracují literární vědci nejen ze Slovenska, ale např. také z České republiky, Maďarska, nástupnických států bývalé Jugoslávie a SSSR (Ukrajina, Rusko, Estonsko, bývalá sovětská střední Asie), ale také z Finska, a to nejen publikačně, ale přímo edičně. Dokladem jsou obě recenzované publikace vycházející rusky v Uzbekistánu a Rusku. První z nich, kterou nedávno s vročením 1993 vydala Akademie věd Uzbekistánu, obsahuje stati převážně z třetího svazku *Osobitné meziliterárne spoločnosti* (omylem označeno jako 5). Na počátku stojí Đurišinova úvodní studie, která se v ruštině jmenuje *От единой литературы к межлитературности*. Z dalších autorů uvedme alespoň Erika Karimova (Taškent), Bachtijara Nazarova (Taškent), Zuzanu Hegedüsovou (Bratislava), Pavola Koprdu (Bratislava), Niněli Vladimirovovou (Taškent) a Milana Pokorného (Praha). Témata v rámci meziliterárnosti jsou pozoruhodná a v žádném případě ne vycházejí z konjunkturalistických tezí; naopak prezentují literární vývoj vsutku *sine ira et studio* (uzbecká literatura v systému mnohonárodní sovětské literatury ve 20.-80.

letech, problémy bilingvity – „билитературность“ a dvojdomosti – „двойная литературная принадлежность“). Teoretický vzmach Ďurišiny koncepte je imponující, stejně jako neúnavné hledání nových cest, ale neméně milé jsou šokující konkrétní průniky, které na konkrétním materiálu ukazují na novost, inspirativnost: jedna ze studií sborníku (Karamatov, Salamov) pojednává o tragédii Christophera Marlowa (1564–1593) *Tamburlaine the Great* (tiskem 1590) a meziliterárním procesu. Co si přát více? Tragédie Shakespearova předchůdce (který byl ve 29 letech proboden v hospodské rvačce kvůli nezaplacenému účtu) vylíčená dvěma Uzbeky v rusky psané stati uveřejněné ve sborníku, který vychází ve spolupráci se slovenskými badateli – kdo se podívá na mapu, lehce zjistí, v čem spočívá „meziliterárnost“ díla o expanzi středoašijského vladaře. Připomenutí této studie ukazuje na další důležitý rys Ďurišiny pojetí „meziliterárnosti“, a to na zásadní odmítnutí europocentrického modelu literatury: rozmanitý materiál asijských, afrických, severo- i latinskoamerických literatur přispívá k vymezení meziliterárních společenství nejen v teoretickém aspektu, ale i v diachronním, vývojovém pohledu. Zajímavý a nosný je pokus o typologickou a souvztažňující klasifikaci literárněhistorických jednotek meziliterárního procesu od konkrétního díla přes národní literaturu až k vrcholovému a často zpochybňovanému fenoménu světové literatury.

V tomto pojetí nejde ani o rozdělení na „littérature comparée“ a „littérature générale“, ani o absolutizaci či upřednostnění kontaktně genetických vztahů nebo typologických souvislostí, ale právě o zjištění celistvě uchopené, víceúrovňové a variabilní „sítě meziliterárnosti“ jako podmíněných zákonitostí a individuálních nahodilostí působících v rovině nadnárodních literárních faktů (jevů). Třeba však zdůraznit, že tato badatelská intence je spíše ideálem, k němuž jednotliví účastníci projektu vědomě či intuitivně teprve směřují, proto je tu i na první pohled zřejmý a explicitně manifestovaný optimismus vědeckého úsilí, který postřehl a ocenil např. světově uznávaný komparatista a literární teoretik René Wellek.

Vzhledem k tomu, že se logicky jedná o interdisciplinární výzkum vědců mnoha zemí, lze uvítat, že rusko-anglická mutace sborníku, vydaného péčí Ruské akademie věd, nepochybně pomůže rozšířit Ďurišinu koncepci ve světové literární vědě. Jde o reprezentativní výbor studií, kde kromě Čelyševa úvodu najdeme reprezentativní výklad D. Ďurišina a další stati, mezi nimi například studii Ivana Dorovského o balkánském meziliterárním společenství, Hrbatovo zamyšlení nad bretonským písemnictvím, stati badatelů z Bratislavy, Prešova, Moskvy, Budapešti a Tallinnu. Známe všechny svazky, pojednávající o zvláštních meziliterárních společenstvích, a proto můžeme s jistotou mluvit o objektivitě říci, že výběr statí byl vcelku šťastný, i když se jistě nezavděčí každému. Když ke kvalitám svazku připočteme grafické schéma koncepce a solidní jazyk a styl, lze konstatovat, že jde o zdařilý mezinárodní ediční čin velkého významu. Zároveň je to také v jistém smyslu labutí píseň zvláštních meziliterárních společenství: v nich hrál dominantní úlohu princip jazykově etnický, v pojmu **meziliterární centrismus**, kolem něhož se nyní soustřeďuje úsilí týmu, jde o hledisko geografické. S ním se v budoucnu setkáme na četných konferencích a ve sbornících,

kteř se připravují. Jestliže dnes na území bývalého Československa existuje několik komparatistických proudů, Ďurišinovo pojetí, které de facto radikálně překračuje dosavadní limity a je ve světě snad neznámější, zaujímá mezi nimi stěžejní místo.

Ivo Pospíšil - Miloš Zelenka

Avantgarda - pojem, tendence, osobnosti

Literaturnyj avangard. Osobennosti razvitija. Russkaja akademija nauk, Institut slavistiky i balkanistiky, Moskva 1993. Red. L. N. Budagovová.

Podnětem k vydání sborníku byla konference „Avantgarda v literaturách zemí střední a jihovýchodní Evropy“. Specifika. Dynamika. Vklad“, konaná Institutem slavistiky a balkanistiky v únoru 1991. Sborník je věnován některým otázkám vývoje avantgardy v 1. třetině 20. století, především filozoficko-estetickým východiskům avantgardy, jejím vztahům k tradici a její roli v evropském kulturně společenském vývoji. Úvod sborníku se zabývá politicko-sociálními kořeny avantgardy; samotný pojem avantgardy je pak zkoumán jak v rovině obecných filozofických a estetických kategorií, tak ve vztahu k dobově podmíněným proudům a směrům (L. N. Budagovová: Avantgarda a pokrok). A. V. Lipatov (Avantgarda, pokušení moci neboli Poetické katalutování do sociální utopie) soudí, že vznik avantgardních směrů souvisí s bouřlivými proměnami evropské společnosti na přelomu století, kdy prudký rozmach vědeckého a technického rozvoje aktualizoval v dosud nebývalé míře otázku po existenci Boha. Praktické důsledky pro avantgardní umění, jež stvářelo ze slov novou skutečnost, a pro umělce, kteří se cítili být jejími stvořiteli, byly zničující: přivodily totiž zánik avantgardy, neboť, jak autor vyvozuje, nutným zakončením tohoto procesu bylo uplatnění principů umělecké tvorby do praxe – a tedy angažování umělců ve společenském a politickém životě (příklad italských futuristů ve fašistickém státě či ruských avantgardních umělců je dostatečně znám). Při výzkumu této „klasiky našeho století“ (Budagovová) konfrontuje A. A. Gugin (romantismus, modernismus, avantgarda) vztah zmíněných literárních směrů k mytologii a způsob, jakým se mytologická tradice aktualizuje podle potřeb a požadavků toho kterého uměleckého směru a stylu. (Zatímco romantici nechtějí rozrušit přirozený řád Kosmu a Přírody, chtějí jen nahlédnout za jeho hranice, avantgardisté jej chtějí rozbít. V poezii, výtvarném umění, dramatu se autorský okruh avantgardy se nezastavil u vytváření principiálně nových textů, ale v souvislosti s akcentováním budoucnosti jsou zřetelné i tendence stvořit nový jazyk. Při tomto tažení proti tradici se ale přitom sami včleňují do proudu tradice.) Autor vymezuje též místo avantgardy v rámci modernismu. Podstatu mýtu avantgardy vidí autor ve zbožštění budoucnosti a ve snaze přiblížit ji vlastní uměleckou prací (jak dovozuje Lipatov, důsledkem bylo přenesení avantgardních principů do politické praxe).